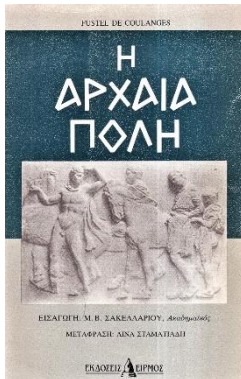

Η ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΤΟΥ ΚΛΕΙΣΘΕΝΗ
(απόσπασμα από το έργο του **FUSTEL DE COULANGES**
«Η ΑΡΧΑΙΑ ΠΟΛΗ», σελ. 430-434)

...Η παλαιά αριστοκρατία είχε προς στιγμή την ελπίδα ότι θα μπορούσε να ξαναποκτήσει τα προνόμιά της. Όχι μόνο δεν το πέτυχε αλλά δέχθηκε το βαρύτερο πλήγμα από όσα είχε ποτέ δεχθεί. Ο Κλεισθένης, γόνος αυτής της τάξης, αλλά από οικογένεια ντροπιασμένη και που η τάξη της την απαρνιόταν επί τρεις γενιές, ανακάλυψε τον πιο σίγουρο τρόπο, για να της αφαιρέσει διά παντός ό,τι της είχε απομείνει από την παλαιά της δύναμη. Ο Σόλων, αλλάζοντας την οργάνωση, είχε αφήσει ανέπαφη όλη την παλαιά θρησκευτική οργάνωση της αθηναϊκής κοινωνίας. Ο πληθυσμός παρέμενε χωρισμένος σε διακόσια ή τριακόσια γένη, σε δώδεκα φρατρίες, σε τέσσερις φυλές. Στην καθεμιά απ' αυτές τις ομάδες υπήρχε ακόμη, όπως στην προηγούμενη εποχή, μια κληρονομική λατρεία, ένας ευπατρίδης ιερέας, ένας επίσης ευπατρίδης αρχηγός. Όλα αυτά αποτελούσαν τα κατάλοιπα ενός παρελθόντος που δεν ήταν εύκολο να σβήσει· έτσι, οι παραδόσεις, τα ήθη, οι κανόνες, οι διακρίσεις που βασίλευαν στην παλαιά κοινωνική κατάσταση, διαιωνίζονταν. Αυτές οι κοινωνικές ομάδες είχαν καθιερωθεί από τη θρησκεία και με τη σειρά τους τη συντηρούσαν, συντηρούσαν δηλαδή την ισχύ των μεγάλων οικογενειών. Μέσα σε κάθε τέτοια κοινωνική ομάδα υπήρχαν δύο τάξεις ανθρώπων· από τη μία οι ευπατρίδες που κατείχαν με κληρονομικό δικαίωμα το ιερατείο και την εξουσία, από την άλλη οι κατώτεροι άνθρωποι, οι οποίοι δεν ήταν πλέον υπηρέτες ούτε πελάτες, αλλά που η θρησκεία εξακολουθούσε να κρατά κάτω από την εξουσία του ευπατρίδη. Η νομοθεσία του Σόλωνα άδικα διακήρυσσε ότι όλοι οι Αθηναίοι ήταν ελεύθεροι. Η παλαιά θρησκεία άρπαζε τον άνθρωπο στην έξοδο της συνέλευσης, όπου είχε ψηφίσει ελεύθερα, και του έλεγε: Η λατρεία σε έχει συνδέσει με μια οικογένεια· της οφείλεις σεβασμό, υπακοή, υποταγή· σαν μέλος της πόλης, ο Σόλων σε ελευθέρωσε, αλλά σαν μέλος μιας φυλής, υπακούς σε έναν ευπατρίδη· σαν μέλος μιας φρατρίας έχεις και πάλι για αρχηγό ευπατρίδη· και στην οικογένεια ακόμη, μέσα στο γένος, όπου γεννήθηκαν οι πρόγονοί σου και από το οποίο δεν μπορείς να αποσπασθείς, βρίσκεις και πάλι την εξουσία ενός ευπατρίδη. Σε τι ωφελούσε ο νόμος που είχε κάνει πολίτη αυτόν τον άνθρωπο, αφού η θρησκεία και τα έθιμα επέμεναν να τον θεωρούν πελάτη; Είναι αλήθεια ότι από πολλά χρόνια υπήρχαν πολλοί άνθρωποι που βρίσκονταν έξω από τα κοινωνικά πλαίσια, είτε γιατί είχαν έλθει από ξένες χώρες, είτε γιατί είχαν αποδράσει από το γένος και τη φυλή, για να ζήσουν ελεύθεροι. Αυτοί όμως οι άνθρωποι υπέφεραν διαφορετικά· ζώντας στο περιθώριο, βρίσκονταν σε ένα είδος ηθικής κατωτερότητας απέναντι στους ανθρώπους και η ανεξαρτησία τους ήταν συνδεδεμένη είδος ντροπής.

Ύστερα λοιπόν από τη μεταρρύθμιση του Σόλωνα, έπρεπε να γίνει άλλη μία μεταρρύθμιση στον τομέα της θρησκείας. Ο Κλεισθένης την έφερε εις πέρας, αντικαθιστώντας τις τέσσερις παλαιές θρησκευτικές φυλές με δέκα καινούργιες, που ήταν διαχωρισμένες σε έναν ορισμένο αριθμό δήμων.

Αυτές οι φυλές και οι δήμοι έμοιαζαν φαινομενικά στις παλαιές φυλές και στα γένη. Η καθεμία από αυτές τις ομάδες είχε τη λατρεία της, τον ιερέα της, το δικαστή της, τις συγκεκριμένες της για τις θρησκευτικές τελετές, τις συνελεύσεις της για την έκδοση αποφάσεων κοινού ενδιαφέροντος. Οι καινούριοι ομάδες διέφεραν από τις παλαιές σε δύο σημαντικά. Πρώτον, όλοι οι ελεύθεροι πολίτες της Αθήνας, ακόμη και εκείνοι που δε συμμετείχαν στις παλαιές φυλές και στα γένη, κατανεμήθηκαν μέσα στα σχηματισθέντα από τον Κλεισθένη κοινωνικά πλαίσια· σημαντική μεταρρύθμιση που έδινε μια λατρεία σε όσους δεν είχαν

ακόμη αποκτήσει, και που εισήγαγε μέσα σε έναν θρησκευτικό συνασπισμό αυτούς που στο παρελθόν βρίσκονταν έξω από κάθε κοινωνική οργάνωση. Δεύτερον, οι άνθρωποι κατανεμήθηκαν μέσα στις φυλές και στους δήμους, όχι πλέον σύμφωνα με την καταγωγή τους, όπως άλλοτε, αλλά σύμφωνα με τον τόπο κατοικίας τους. Η καταγωγή δεν είχε καμία σημασία· οι άνθρωποι έγιναν ίσοι μεταξύ τους και δεν αναγνωρίστηκε πλέον κανένα προνόμιο. Η καινούργια φυλή ή ο δήμος συναθροίζοταν πλέον, για να τιμήσει μια λατρεία που δεν ήταν κληρονομιά μιας παλαιός οικογένειας· δε συναθροίζονταν πλέον γύρω από την εστία ενός ευπατρίδη. Η φυλή ή ο δήμος δεν τιμούσε πλέον σαν θείο πρόγονο κάποιον παλαιό ευπατρίδη· οι φυλές απέκτησαν καινούργιους επώνυμους ήρωες, διαλεγμένους ανάμεσα στις αρχαίες προσωπικότητες, των οποίων ο λαός τιμούσε τη μνήμη· όσο για τους δήμους, υιοθέτησαν ομοιόμορφα για προστάτες θεούς τον *Ερκείο Δία* και τον *Πατρώο Απόλλωνα*. Στο εξής δεν υπήρχε πλέον κανένας λόγος για να παραμείνει κληρονομικό το ιερατείο του δήμου. όπως υπήρξε το ιερατείο του γένους· δεν υπήρχε επίσης λόγος για να είναι ευπατρίδης ο αρχηγός. Στις καινούργιες ομάδες, το αξίωμα του ιερέα ή του αρχηγού έγινε ενιαύσιο και κάθε μέλος μπόρεσε να το ασκήσει με τη σειρά του.

Αυτή η μεταρρύθμιση αποτελείωσε την ανατροπή της αριστοκρατίας των ευπατριδών. Από τότε χρονολογείται η κατάργηση της θρησκευτικής τάξης· δεν υπήρξε πλέον προνόμιο καταγωγής, ούτε στη θρησκεία ούτε στην πολιτική. Η αθηναϊκή κοινωνία είχε πλήρως μετασχηματισθεί.

Αλλά η κατάργηση των παλαιών φυλών και η αντικατάστασή τους από νέες φυλές, όπου μπορούσαν να γίνουν δεκτοί όλοι οι άνθρωποι και όπου ήσαν όλοι ίσοι, δεν είναι κάτι που συνέβη μόνο στην Αθήνα. Η ίδια αλλαγή συντελέστηκε στην Κυρήνη, στη Σικυώνα, στην Ήλιδα, στη Σπάρτη και πιθανώς σε πολλές άλλες πόλεις-κράτη της Ελλάδας. Ο Αριστοτέλης δεν έβλεπε άλλον αποτελεσματικότερο τρόπο για την κατάργηση της παλαιάς αριστοκρατίας από τον εξής: «Αν θέλει κανείς να εγκαταστήσει τη δημοκρατία», είπε, «θα κάνει ό,τι έκανε ο Κλεισθένης στην Αθήνα· θα οργανώσει καινούργιες φυλές και καινούργιες φρατρίες· οι κληρονομικές θυσίες των οικογενειών θα αντικατασταθούν από θυσίες, όπου θα γίνονται δεκτοί όλοι οι άνθρωποι· θα αναμείξει όσο γίνεται περισσότερο τις σχέσεις των ανθρώπων, φροντίζοντας να συντρίψει όλους τους παλαιότερους συνασπισμούς».

Όταν αυτή η μεταρρύθμιση ολοκληρώθηκε σε όλες τις πόλεις-κράτη· μπορούμε να πούμε ότι καταργήθηκε ο τύπος της αρχαίας κοινωνίας και ότι σχηματίζεται ένα νέο κοινωνικό σώμα. Αυτή η αλλαγή της κοινωνικής οργάνωσης που είχε καθιερώσει η αρχαία κληρονομική θρησκεία και που τη διακήρυσσε αμετάβλητη, σημαδεύει το τέλος του θρησκευτικού καθεστώτος της πόλης-κράτους...